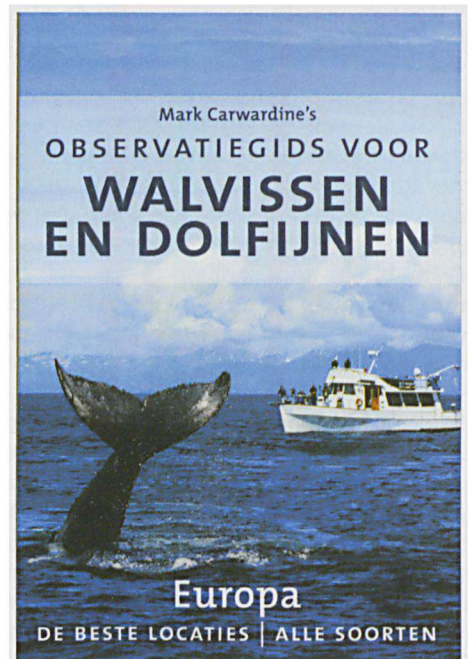

Zeezoogdieren kijken

Nog geen vakantieplannen? Haast je dan naar de boekhandel voor de Nederlandse vertaling van *Guide to Whale Watching* van Mark Carwardine. In dit boekje geeft Carwardine een overzicht van gebieden in Europa waar walvissen, dolfijnen en bruinvissen te zien zijn. Naast voor lezers van Zoogdier bekende gebieden, zoals Andanes, de Ligurische Zee en de Golf van Biskaje komen ook minder bekende plekken aan bod. Al met al worden 19 gebieden besproken, van Groenland in het noordwesten tot Griekenland en de Canarische eilanden in het zuiden. Vreemd genoeg ontbreken Madeira en nabijgelegen eilandjes, terwijl daar toch ook veel te zien is. Voor de besproken gebieden schetst de schrijver een beeld van de belangrijkste soorten, de beste locaties, excursiemogelijkheden en webadressen van (reis)organisaties. Daarnaast passeren tal van wetenswaardigheden de revue, niet alleen over zeezoogdieren, maar ook over zeevogels, walvisvaart, het onderwaterlandschap, veranderingen in visstand, enzovoort. Kaartjes van de besproken gebieden ontbreken vanzelfsprekend niet. Net zo min als fraaie foto's, waarvan de uit het water springende witsnuitdolfijn op bladzijde 148 misschien wel de mooiste is.

Het deel over gebieden wordt voorafgegaan door twee kortere. Het eerste deel is het kortst en geeft een korte introductie over walvissen, dolfinen en bruinvissen. En tips hoe deze groep het best waar te nemen is (in de tekst consequent 'walvissen spotten' genoemd). In het tweede deel behandelt de auteur de herkenning en ecologie van alle soorten die in Europa zijn waargenomen. Al met al 36 soorten, inclusief de recent gesplitte kortsnuit- en langsnuitdolfijn (voorheen gewone dolfin). Ook een zeldzaamheid, zoals de spitsnuitdolfijn van True, wordt besproken, dankzij de waarneming in de Golf van Biskaje in 2001. Opvallend genoeg is deze soort in de zomer van 2003 opnieuw in dit gebied gezien. Op één pagina per soort worden de belangrijkste determinatiekenmerken puntsgewijs genoemd. De soortteksten worden gecomplementeerd met een tekening van de betreffende soort en schematische tekeningetjes van duikpatroon, spuitwolk en ander kenmerkend gedrag. Met name de schematische tekeningen zijn nuttig, want vaak ontbreken die in determinatiegidsen, hoewel ze, met name bij walvissen, een goede aanwijzing voor de soort zijn. De geboden informatie is goed, maar beknopt. Op een zereis zou ik dan ook een tweede, uitgebreidere determinatiegids meenemen.

Eigenlijk heeft dit boek maar één groot minpunt: je wilt snel naar het reisbureau. Of naar zee, natuurlijk!

Steve Geelhoed

Mark Carwardine, 2003. *Observatiegids voor walvissen en dolfinen*. Veltman Uitgevers, Utrecht. 192 pp. Softback ISBN 90 5920 152 3. €14,95.

Boommarters en wegen

De boommarter is een zeldzame diersoort, zeker in Nederland. Met een geschat aantal van totaal 300 exemplaren, verdeeld over drie populaties, lijkt het er op dat hij zich hier maar net (of net niet) zal kunnen handhaven. De grootste sterfte wordt veroorzaakt door het verkeer: jaarlijks komen gemiddeld 25 tot 30 verkeersslachtoffers bij Alterra binnen. Daar gaat men ervan uit, dat slechts een deel van de doodgeden dieren gevonden wordt. En als ze al gevonden worden, komen ze lang niet altijd bij Alterra terecht, nu sinds 1997 geen wettelijke meldingsplicht meer bestaat.

Het is buitengewoon moeilijk om voor de

boommarter beschermende maatregelen te nemen. Het dier heeft een groot territorium (mannetjes zo'n 1000 tot 2000 hectare en vrouwtjes 250 tot 350 hectare) en een flink deel daarvan wordt elke nacht belopen. Daarbij worden vaak wegen overgestoken: Nederland heeft nu eenmaal een zeer dicht wegennet, zelfs op de Veluwe, ons 'nationale natuurpark'. Een van de belangrijkste mogelijkheden om de boommarter te beschermen ligt derhalve in het beperken van het aantal verkeersslachtoffers. Dat kan alléén, als je weet waar de marters wegen oversteken en of ze een voorkeur voor bepaalde plaatsen hebben. Iemand is op het lumineuze idee gekomen om te kijken of er een verband te vinden is tussen bermbegroeiing en doodgeden boommarters. En nu heeft Alterra (in opdracht van Rijkswaterstaat Directie Oost-Nederland en de provincie Gelderland) onderzoek gedaan naar de voor boommarters gevaarlijke locaties in Gelderland en naar een eventuele relatie tussen de aard van de weg en de begroeiing daarlangs. In de rapportage van dit onderzoek zijn de vindplaatsen van doodgeden boommarters op de autosnelwegen en de provinciale wegen van de Veluwe gecombineerd met gegevens over de omgeving van die plaatsen. In de afgelopen 15 jaar betrof het 77 dieren, gevonden op snelwegen en 102 op provinciale wegen. De 59 verkeersslachtoffers langs overige wegen op de Veluwe zijn om praktische redenen niet in de beschouwingen meegenomen. Voor de analyse is gebruik gemaakt van digitale 1 : 10.000 kaarten van de Topografische Dienst. Die bevatten informatie over 32 soorten grondgebruik, voor dit onderzoek teruggebracht in tien categorieën voor begroeiing, twee voor water en drie overige. Gekeken is naar stroken tot een breedte van 40-50 meter. De verkeersintensiteit is in de analyse betrokken op basis van tellingen en voor elke nacht van de week is een jaargemiddelde berekend. De statistische berekeningen zijn uitgevoerd met behulp van een regressiemodel,

waarbij het aantal dode marters per hectometer als response variabele in het startmodel fungeerde. De verklarende variabelen zijn de verkeersintensiteit en de bermbegroeiing. In de vervolgmogdellen zijn de belangrijkste factoren uit de vorige sectie als uitgangspunt genomen.

Gevaarlijk bos

De meeste marters werden gevonden op plaatsen met een 'opgaande en structuurrijke begroeiing' langs de weg. Is er slechts aan één kant bos, dan lijkt de boommarter al minder neiging te hebben tot oversteken en dat geldt nog sterker voor wegen met een korte berm-begroeiing aan beide kanten. De indruk bestaat, dat boommarters bij tunnels en ecoducten met dassenrasters langs het raster lopen en aan het eind daarvan oversteken.

Op de statische kant van het onderzoek valt niets aan te merken: deze is ook zeer zorgvuldig en helder uiteengezet. Ook de conclusies lijken terecht. Maar als lezende leek wil je veel meer weten over de uitgangsvaariabelen. Hoe komt het dat er in het weekend méér marters gevonden worden? Waarom is op provinciale wegen (vooral als er fietspaden langs liggen) het aantal verkeersslachtoffers groter, ook relatief, terwijl aangenomen mag worden dat de gemiddelde snelheid een stuk lager ligt? Hoe hard loopt een boommarter eigenlijk als hij een weg oversteekt? De onderzoekers van Alterra hebben zich wijselijk in het rapport niet gewaagd aan bespiegelingen over mogelijke oorzaken. Om daarover iets te kunnen zeggen is te weinig bekend over de omstandigheden van de aanrijdingen en vooral over het gedrag van de boommarter. Naast de conclusie dat bermbegroeiing wel degelijk van belang lijkt, is wellicht het belangrijkste resultaat van dit onderzoek, dat vervolgonderzoek nodig blijkt. Bijvoorbeeld met behulp van het intensief volgen van een aantal gezenderde dieren.

Voor het vergroten van de kennis van dit prachtige, zo mysterieuze zoogdier zou dat in elk geval zeer toe te juichen zijn.

Alice Pillot

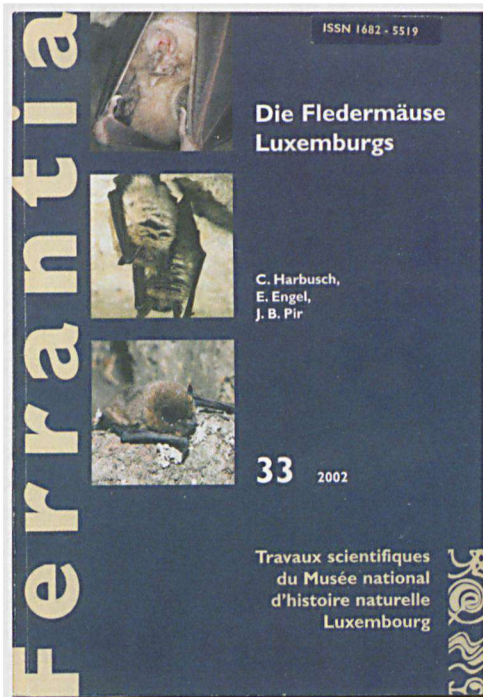
Müskens, G.J.D.M., R.M.A. Wegman & C.J.F. ter Braak, 2003. *Boommarters en wegen; een eerste analyse van de relatie 'wegbermen - verkeersslachtoffers'*. Alterra-rapport 849, Wageningen. 40 blz. ISSN 1566-7197.

Te bestellen door €16,- over te maken op rek nr 36 70 54 612 t.n.v. Alterra, Wageningen onder vermelding van: Alterra-rapport 849.

Luxemburgse vleermuizen

Zelfs wie intensief met vleermuizen bezig is, wist het misschien nog niet: sinds begin 2003 hebben ook de Luxemburgers hun vleermuizen-atlas. 2586 km² telt het Groothertogdom, een gemiddelde Vlaamse of Nederlandse provincie dus. Toch telde men in Luxemburg de afgelopen 15 jaar niet minder dan 19 soorten. Schrap uit de Belgisch-Nederlandse soortenlijst de kleine dwergvleermuis en de meervleermuis en je hebt de Luxemburgse. Het boek volgt de klassieke indeling: inhoudstabel, inleiding, beschrijving van het onderzoeksgebied, materiaal en methoden (zomer- en winteronderzoek, detectoren, netvangsten), soortbesprekingen, bescherming en literatuurlijst. De soortbesprekingen met de kaartjes nemen 105 van de ruim 150 pagina's in. Ook bij de soortbesprekingen het klassieke stramien: soortbeschrijving, ecologie (zomerverblijven, winterkwartieren, jachtbiotoop en -gedrag en - kort - de sonar), verspreiding (Europa, Luxemburg: historisch en recent), bedreigingen (populatieschatting, trends, status en wetgeving) en de Engelse en Franse samenvattingen.

Voor de foto's hoeft u het niet te kopen: precies vijf (5!) close-upfoto's van vleermuizen fleuren dit sober geïllustreerde boek op. Per soortbespreking zijn er twee kaartjes (ruim 100 hokken van 5x5 km²). De periode waarvoor het kaartje met de zomerverspreiding geldt, is

niet erg duidelijk, maar aangezien tussen 1991 en 1996 een landsdekkend professioneel inventarisatieproject werd uitgevoerd, dateert het gros van de zomerwaarnemingen wellicht uit die periode, dus toch alweer bijna 10 jaar geleden. De gedetailleerde teksten vullen dit hiaat wel enigszins op. De kaartjes met de winterverspreiding bevatten symbolen voor 'voor 1980' en 'na 1980'. Een tipje van de sluier: de kleine hoefijzerneus en de mopsvleermuis worden als uitgestorven beschouwd. Van de franje-staart, de Bechsteins vleermuis, de Noordse vleermuis, de tweekleurige vleermuis en de ruige dwergvleermuis heeft men te weinig gegevens om uitspraken te doen over hun huidige status of eventuele trends. Hoewel een Franse of een Duitse atlas misschien relevanter is voor onze grensregio's wat betreft verspreiding, vormt dit boekje toch een leuke aanvulling naast de Nederlandse en de Vlaamse atlas, uiteraard ook omwille van het vleermuisecologisch onderzoek in Luxemburg op zich. Conclusie: voor die prijs niet laten liggen!

Bob Vandendriessche

C. Harbusch, E. Engel & J.B. Pir, 2002. *Die Fledermäuse Luxemburgs*. Deel 33 in de reeks 'Ferrantia', naam van de onregelmatig verschijnende reeks wetenschappelijke publicaties van het Musée nationale d'histoire naturelle à Luxembourg, getiteld: Travaux scientifiques du Musée national d'histoire naturelle Luxembourg. Sober geïllustreerd, 153 pagina's, zachte kaft, glanzend papier. ISSN-nummer: 1682-5519. €10,-.

Zeezoogdieren in de Westerschelde

Eind 2003 verscheen een rapport van het Rijksinstituut voor Kust en Zee met een volledig overzicht van de zeezoogdieren van het estuarium van de Schelde. In totaal zijn dat wel twintig soorten, de meeste in kleine aantallen, verdwaaled en/of aangespoeld.

De nadruk in het rapport ligt op de gewone zeehond en de bruinvis, soorten die regelmatig worden gezien. De ecologie en het habitatgebruik worden beschreven. Daarnaast wordt uitgebreid ingegaan op de factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van de populaties. Uiteraard de morfologie van de Schelde, de visstand, de jacht, de recreatie en de scheepvaart. Ook de vervuiling en verschillende ziekten komen aan bod. Steeds een algemeen deel

en een op de Westerschelde toegespitste paragraaf. De knelpunten en de kansen (subtitel van het rapport) worden beschreven in het licht van de randvoorwaarden van het beleid. Als belangrijkste factoren, die de aantallen bepalen, komen de visstand en, voor de gewone zeehond, de recreatie naar voren. Hoewel de focus op de Westerschelde ligt, benadrukken de auteurs dat de dieren onderdeel zijn van een grotere populatie.

Behalve een uitgebreid verhaal over de twee genoemde soorten worden ook de andere achttien niet vergeten. Een historisch overzicht van waarnemingen en strandingen wordt beschreven en uitgebreid gedocumenteerd. De literatuurlijst omvat ver over de 200 items. En die historie moet u ruim zien. Van het aanspoelen van een potvis op 2 juli 1577 bij het huidige Doel tot een zichtwaarneming van een bruinvis bij Westkapelle op 25 oktober 2003.

Het rapport is zeer verzorgd uitgegeven en geeft een kernachtig beeld van zowel de historie als de toekomstverwachting van de zeezoogdieren in het grensgebied van Nederland en België.

Marius den Boer

Meininger P.L., R.H. Witte & J. Graveland, 2003. *Zeezoogdieren in de Westerschelde: knelpunten en kansen*. Rapport RIKZ 2003.041. Rijksinstituut voor Kust en Zee, Middelburg. 72 blz. ISBN 90-369-3467-2.